

RAT «Estonia»

Béla Bartók

VÕLUMANDARIIN

(A csodálatos mandarin)

Ballett 1 vaatuses

*Libreto — Menyhért Lengyel ja
Mai Murdmaa*

Esietendus — 1. mail 1989. a.

Koreograaf ja lavastaja —
Eesti NSV rahvakunstnik
MAI MURDMAA

Dirigent —
ARVO VOLMER

Kunstnik —
KUSTAV-AGU PÜÜMANN

Repetiitorid —
NSVL rahvakunstnik
TIIU RANDVIIR
Eesti NSV teeneline kunstnik
AIME LEIS

Dekoratsioonid maalinud —
Eesti NSV teeneline kunstitegelane
UNO KÄRBIS

Orkestri kontsertmeister —
Eesti NSV teeneline kunstnik
MATI UFFERT

Etenduse juht — JÜRI KRUUS

Osades:

Prostituut — Eesti NSV rahvakunstnik
KAIE KÕRB
ANGELIKA AGEJEVA
SAIMA KRANIG

Mandariin — Eesti NSV teeneline kunstnik
VIKTOR FEDORTŠENKO
ANDREI IZMESTJEV
TOOMAS RÄTSEPP

Kurjategijad — OLEG BARANOV
JURI MIHHEJEV
MIHHAIL NETŠAJEV
MEELIS PAKRI
TOOMAS RÄTSEPP
IGOR VASSIN

Härrasmees — TEET KASK
VLADIMIR KUZMIN

Nooruk — TOOMAS EDUR
TOOMAS JÕOGER
IGOR VASSIN

Orkestri solistid — MATI LILLIMÄGI
(klarnet) VAHUR VURM

Lühike sisuseletus

Suurlinna hingemattev müra, undamine, lärm — tundub, nagu liiguks hiiglaslik robot, mis kõik elava hävitab ja neelab.

Kuskil pööningul on tuba, õigemini urgas, mille elanikeks on kolm kurjategijat ning prostituut. Prostituut meelitab urkasse mehi, kurjategijad röövivad mehed paljaks, pärast tapavad.

Esimeseks ohvriks on rikas härrasmees. Järgmisena tuleb noormees. Noormehe taskud on tühjad, ta visatakse tänavale.

Kolmandana ilmub võlumandariin. Ta kutsub prostituudis esile tülgastuse. Kuid tunnete stiihia, mis on ärrganud mandariinis, haarab prostituudi oma loodusliku jõuga. Kurjategijate urkas, selles õudses inimsoo kloaagis, tärkavad esmakordselt loomulikud inimtunded ja kired.

Kurjategijad püüavad armastajaid lahutada. Mandariin tapetakse, kuid hingejõud võidab ta uuesti elule tagasi. Mandariin tapetakse teist korda — ja ikkagi ei lahku armastajad teineteisest. Lõpuks mandariin puuakse — kuid seegi ei surma teda, elutahe võidab jällegi surma. Kurjategijad taanduvad, kuna nad on võimetud kire ees. Mandariin sureb alles tütarlapse kätel.

«Võlumandariini» lavasaatusest

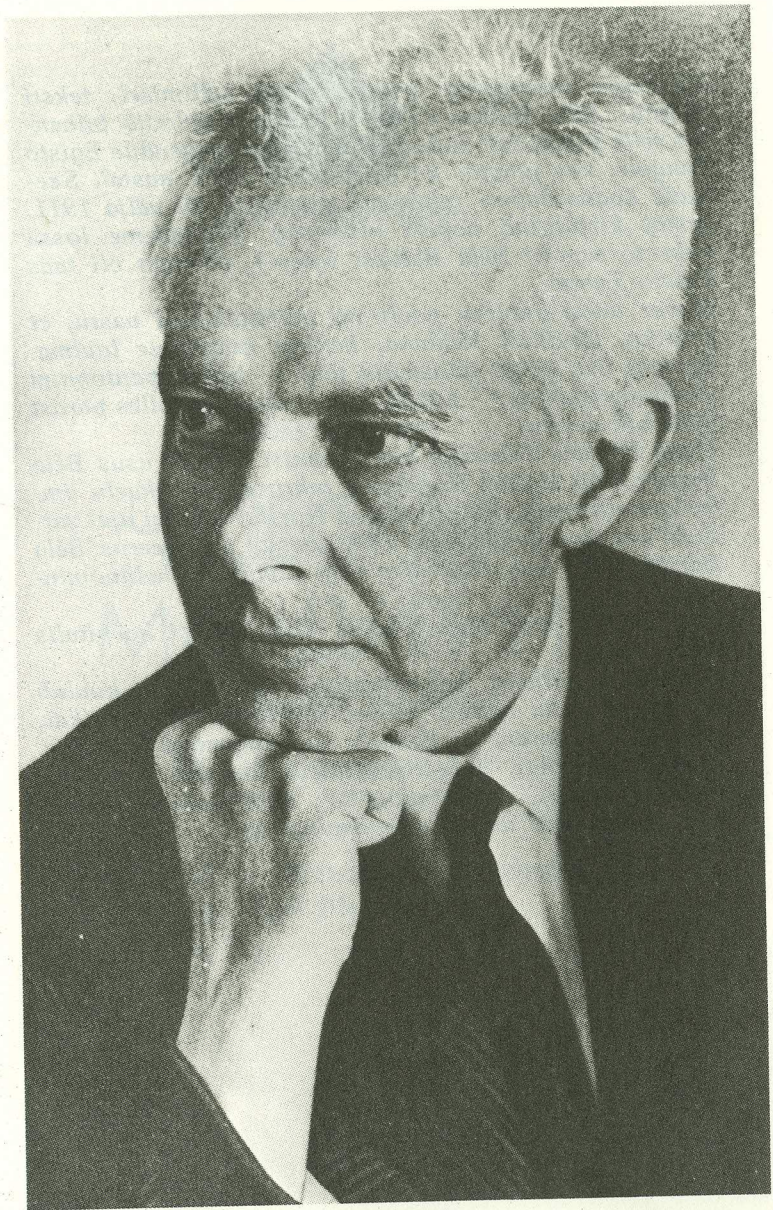
«Võlumandariini» kirjutas Bartók 1918.—1919. a., kaks aastat peale «Puuprintsi». Kahel korral oli lavastus Budapestis plaanis, kuid ei saanud teoks. Esiettekanne toimus Kölni teatris 1926. aastal (koreograaf — Hans Strohbach, dirigent — Eugen Szenkar). Kölni esietendus lõppes skandaaliga ja ülemlinnapea Konrad Adenaueri käsul võeti tükk teatri mängukavast maha. Järgmine lavastus tuli välja 1942. aastal Milano «La Scala», kus koreograafiks oli Ungaris sündinud (1905) ballettmeister Aurel Millos. Tema lavastuses etendus «Võlumandariin» hiljem veel Roomas (1945), Rio de Janeiros (1954), São Paulos (1955), Kölnis (1961), Viinis (1972). Ameerika mandril oli esmaettekannet 1951. aastal ansambli «New York City Ballet» poolt, koreograafiks ja lavastajaks Todd Bolender (s. 1914). Ungaris kõlas «Võlumandariini» muusika esmalt kontserdilaval helilooja enda poolt tehtud orkestrisüüdinä (dirigendiks olid pianistina tuntud Ernő Dohnányi). Balletilavale jõudis teos aga alles 1945. aastal Budapestis Gyula Harangozó (1908—1974) särava koreograafiaga (temalt varem ka «Puuprintsi» koreograafia). Nõukogude Liidus toimus esmalavastus NSVL Suures Teatris 1961. aastal pealkirjaga «Õine linn». Ballettmeistriks oli Leonid Lavrovski (1905—1967), Mandariini osa tantsis Maris Liepa (1936—1989). «Estonia» teatris tõi «Võlumandariini» lavale 1968. aastal Mai Murdmaa. Dirigent oli Eri Klas, kunstnik Mari-Liis Küla. Mandariini osas — Tiit Härm ja Janis Lahencis, Prostituudina esinesid Juta Lehiste ja Tiit Randviir. 1977. aastal lavastas Mai Murdmaa balleti ka Leningradi Balletiansambliga. 1973. aastal toodi lugu välja veel Permi teatris, koreograafiks Nikolai Bojartšikov (s. 1935). Bartóki teostest on balletilaval kasutatud veel orkestrikontserti (balletid «Aegade alguses», «Tähtede kontsert», «Perekonnaring»), muusikat keelpillidele ja celestale («Teekond», «Dualis», «Kolm kõnelust»), divertimenti, tantsusüiti («Hungarica»), «Mikrokosmost» («Medea») jt.

BÉLA BARTÓK, ungari helilooja, pianist, pedagoog ja muusikateadlane-folklorist, sündis 1881. aastal Ungari väikelinnas (nüüd Rumeenia territooriumil). Tema isa oli põllumajanduskooli direktor, ema pedagoog. Isa mängis asjaarmastajate orkestris tšellot ja sealt tekkis Béla Bartóki huvi orkestrimuusika vastu. Klaverimängu õppis ta alguses oma ema käe all, hiljem sai tema õpetajaks László Erkel. 11-aastaselt toimus tema esimene avalik esinemine pianistina, mille suur edu tiivustas jätkama.

1899. aastal astuski Béla Bartók Budapesti F. Liszti nim. Muusikaakadeemiasse, kus õppis klaverit Istvan Tomani juures ja kompositsioonialuseid János Koessleri juures.

1901. aastal esines ta pianistina esmakordselt Budapesti avalikkuse ees, mille järgi kriitikud ta toleaege ungari tipp-pianisti Ernő Dohnányi kõrvale tõstsid kui võrdväärse interpreedi. Pianistina tegutses Béla Bartók hiljem paljudes Euroopa riikides, esines ka USA-s ja Nõukogude Liidus (1929. aastal Moskvas, Leningradis, Odessas ja Harkovis). 1907.–1934. aastani oli ta Liszti-akadeemias klaveriprofessor.

Budapestis õpingute ajal süvenes Béla Bartóki sõprus kaasüliõpilase Zoltan Kodaly'ga, kellega koos asusid nad uurima rahvamuusikat. 1906. aastast algasid süstemaatilised uurimisretked ungari, rumeenia ja transilvaania külladesse ja töid lähedaseks rahvamuusikaintoatsioonid, mis said mõlemale oluliseks aluseks heliloomingus (eriti pentatoonika rahvamuusikas). Novaatorlikud jooned Béla Bartóki loomingus, mis olid väga omased ka 20-te aastate vooludele ungari kirjanduses ja kunstis, töid talle palju vihaseid vastaseid ja kriitikud materdasid teda üksmeelselt. Bartóki kunstnikusaatus sarnaneb Beethoveni omaga: kui publik ja kriitika võtsid mõne tema teose omaks, oli ta ise sellest juba üle kasvanud, esitas endale suuremaid nõudmisi, ja tulemuseks oli, et kriitikud vastandasid pidevalt tema vanu teoseid uutele, mida nimetati siis «segasteks, arusaamatuteks, dissonantseteks ja piinlikeks». Pöörde tõi tema esimene ballett «Puuprints» (A fábiól faragott királyfi). 1913. aastal alustas ta selle kirjutamist teatri

Tõlkemõte — 1. märts 1989 a.

tolleaegse intendandi krahv Bánffy tellimisel, teksti kirjutas Béla Balázs (1884–1950). Helilooja pühendas selle Budapesti ooperi tolleaegsele dirigendile Egisto Tango, kes juhatas ka esietendust 1917. aastal. Seepeale kogus ooperi juhtkond julgust ja tõi välja 1911. aastal kirjutatud ooperi «Hertsog Sinihabeme loss» (libreto samuti Béla Balázi sulest), dirigent oli taas Egisto Tango.

Ooper võeti publiku poolt nii vaimustunult vastu, et kriitika, lõplikult lööduna, hakkas kiidulaule laulma. Bartóki üks kõige julgemaid töid – ballett-pantomim «Võlumandariin» – esitati ungari laval aga alles pärast helilooja surma.

Peale Ungari Vabariigi kehtestamist (1919) asus Béla Bartók koos Zoltan Kodaly'ga juhtima muusikaelu ümberkorraldamist, mille eest nad Horthy režiimi ajal sattusid repressioonide alla. 1940. aastal emigreerus Béla Bartók USA-sse, tegeledes seal põhiliselt heliloominguga.

Béla Bartók suri New Yorgis West Side'i hospitalis 1945. aastal.

Bartóki tohutusse loomingulisse pärandisse kuulub ooperi ja kahe balleti kõrval sümfoonilist muusikat, kantaat («Cantata profana»), instrumentaalkontserte, kammermuusikat, hulgaliselt klaveriteoseid (tsükleid, süite, sonaate), vokaalmuusikat, kooriteoseid, raamatuid ja artikleid ungari rahvamuusikast.

ГАТ «Эстония»

Бела Барток

ЧУДЕСНЫЙ МАНДАРИН

(A csodálatos mandarin)

Балет в 1 действии

Либретто — Менихерт Лендьель
и Май Мурдмаа

Премьера — 1 мая 1989 г.